

KLYTA&MNESTRA

STAN / OLYMPIQUE DRAMATIQUE TONEELHUIS

COPRODUCTIE
EUROPEAN CAPITAL OF CULTURE ELEFSINA 2023

VAN & MET

Antonis Antonopoulos, Adriana Bakker, Eleni Moleski, Gustavo Gláuber Dos Santos Vieira / Joshua Serafin (creatie Elefsina), Maria Skoula, Sara Haeck, Stijn Van Opstal, Synne Elve Enoksen

CONCEPT & REGIE

Jolente De Keersmaecker

TEKST

'Agamemnon' ('Oresteia') van Aischylos, Ted Hughes en Gustav Ernst

MET CITATEN UIT HET WERK VAN

Tiago Rodriguez, Tom Lanoye, Marguerite Yourcenar

VERTALING

Martine Bom

BEWEGINGSADVIES

Youness Khoukhou

SCENOGRAFIE & LICHT

Thomas Walgrave

KOSTUUMS

Rachid Laachir

KLEEDSTER

Kathleen Van Mechelen, Fine Stoffels

BOVENTITELING

Erik Borgman, Silke Claessens, Greet Van Poeck

PRODUCTIELEIDING

Kristien Borgers

TECHNISCHE PRODUCTIELEIDING

Bram Delafonteyne

LICHTTECHNIEK

Dominick Geentjens

GELUIDSTECHNIEK

Jeroen Kenens

DECORTECHNIEK

Tom Van Aken

TECHNIEK

Kris Depuydt, Pim Janssens, Henk Vandecaveye, Filip van Berendoncks, Raf Joossens, Brian Doms, Eva Dermul, Lies van Loock, Ward Van Den Bossche

STAGE TECHNIEK

Douwe van Hassel

UITVOERING DECOR

decoratier Toneelhuis: Chris Reijnen, Patrick Jacobs

UITVOERING KOSTUUM

kostuumatier Toneelhuis: Kathleen Van Mechelen

STAGE REGIEASSISTENTIE

Arjan Schepers, Eva-Maria Zervaki

PRODUCTIE

STAN, Toneelhuis

COPRODUCTIE

European Capital of Culture Elefsina 2023

MET DE STEUN VAN

de Tax Shelter van de Belgische federale overheid, Gallop Tax Shelter

MET DANK AAN

Robby Cleiren, Michael Marmarinos

STAN

TONEELHUIS

“WAAROM ZOU JE DE KLASSIEKEN LEZEN?”

“Waarom zou je de klassieken lezen?” Deze vraag is de titel van een boek van de Italiaanse schrijver Italo Calvino (de schrijver van *Onzichtbare steden*, inmiddels ook een klassieker). En voeg aan die vraag maar meteen een andere vraag toe:

“Waarom zou je de klassieken ensceneren?”

De Britse dichter en spoken word artist Kae Tempest geeft er niet onmiddellijk een antwoord op, maar de vaststelling is wel correct:

*“When they excavate the modern day
They find us,
The Brand New Ancients.”*

Wie ons, moderneren, ooit ergens in de toekomst zal opgraven, zal de klassieken vinden! Kae Tempest schrijft die indrukwekkende regels in de dichtbundel *Brand New Ancients* (2012). Daarin laat de dichter figuren uit de Griekse mythen in het eigentijdse South East Londen opnieuw verschijnen en ronddolen.

Tempest heeft gelijk. Personages uit de Griekse tragedies verschijnen en dolen nog steeds rond op onze eigentijdse theaterpodia. Er zijn de voorbije decennia meer Griekse tragedies bewerkt en geënceneerd dan in eender welke andere periode in de geschiedenis. Je zou haast vergeten dat deze teksten geschreven werden in een totaal andere tijd en wereld. Is die actuele interesse puur toeval? Waarom blijven we schrijven en theatermaken in de schaduw van die oude stukken? Waarom blijven we die verhalen steeds opnieuw opgraven, zij het vaak in onverwachte en nauwelijks nog herkenbare gedaantes?

Dat is ook het geval in *Klytaimnestra*, gebaseerd op *Agamemnon*, het eerste deel van de *Oresteia*-trilogie van Aischylos. Het verhaal situeert zich tegen de achtergrond van de Trojaanse oorlog. Om gunstige wind te krijgen voor zijn vaart naar Troje moet Agamemnon, generaal van het Griekse leger, zijn dochter Iphigenia aan de goden offeren. Tien jaar later keert hij als overwinnaar terug, samen met zijn oorlogsbuit, de Trojaanse koningsdochter Cassandra. Zijn vrouw Klytaimnestra is echter het verleden niet vergeten...

Het ligt niet voor de hand dat er zoveel Griekse tragedies opgevoerd worden, zeker niet op een ogenblik dat het repertoire en de canon in het algemeen hevig onder vuur liggen. De Griekse tragedies hebben veel argumenten tegen. Ze zijn zonder enige uitzondering geschreven door al lang dode witte Europese mannen, tweeduizend vijfhonderd jaar geleden in een patriarchale wereld met een

problematische en stereotiepe representatie van vrouwen. Wat heb je daar in 2024 nog aan?

Daar komt nog bij dat de ‘helden’ uit de Griekse tragedies - Oedipus, Agamemnon, Antigone, Klytaimnestra, etc. - ook voor de Atheners van de vijfde eeuw voor onze tijdrekening - de periode waarin de tragedies werden geschreven en opgevoerd - al vreemde en extreme mythische figuren waren. Oedipus die zijn vader vermoordt en kinderen bij zijn moeder verwekt, Agamemnon die zijn dochter Iphigenia offert om gunstige wind te krijgen voor zijn vloot naar Troje, Klytaimnestra die haar man Agamemnon vermoordt, Orestes die zijn moeder Klytaimnestra vermoordt, Medea die haar kinderen vermoordt,...: het waren ook toen al gruwelijke en onmenselijke daden waarmee het publiek zich niet kon identificeren. Waarom ensceneerde Athene, dat precies op dat ogenblik experimenteerde met democratie en rechtspraak, dat soort tirannen en monsters? Waarom ensceneren wij ze, tweeduizend vijfhonderd jaar later, nog steeds?

Om dat te begrijpen moeten we een cruciaal onderscheid maken tussen mythe en tragedie. De Griekse tragedie is geen loutere herhaling of hervertelling van de gruwel van mythe. De tragedie is de mythe gezien en bekritiseerd door de ogen van de burger, zoals een bekend geworden formule luidt. Vooral in de koorteksten stellen de Griekse tragedies vragen bij het geweld, het extremisme en de tirannie van de mythes. Ze stellen vragen over lijden en oorlog, over bloedwraak en onrecht, over hybris en straf,... De ogen van de burger vielen toen echter exclusief samen met de ogen van de vrije mannen, een minderheid naast de vrouwen, de vreemdelingen en de slaven die geen politieke stem hadden. Dat idee van burgerschap heeft zich in de moderne tijd snel uitgebreid en we kijken nu ook naar de tragedie zelf met eigentijdse en kritische ogen.

Italo Calvino zegt:

“Klassiek is datgene wat de actualiteit weet terug te brengen tot achtergrondgeluid, maar dat tegelijkertijd niet zonder dit achtergrondgeluid kan.”

Het is echter nog maar de vraag of de actualiteit in moderne enceneringen van de tragedies 'achtergrondgeluid' is. Je kan even goed beweren dat de actualiteit zich in deze opvoeringen zeer dwingend manifesteert. Dat het zelfs de reden is om deze teksten nog te brengen. De teksten komen niet langer ongeschonden op onze planken terecht. Maar precies in die 'schending' - lees verregaande bewerking en herschrijving - toont zich een mogelijke actualiteit van die teksten. Die 'schending' is paradoxaal ook alleen maar mogelijk omdat de oorspronkelijke teksten dat toelaten. Zo is het centraal stellen in veel recente bewerkingen van het perspectief van de vrouwelijke personages en van de kritiek op het patriarchaat en de misogynie - de voorstelling heet niet toevallig *Klytaimnestra* in plaats van *Agamemnon* - alleen maar mogelijk omdat de oorspronkelijke teksten een bijzondere plaats toekenden aan de vrouwelijke figuren. Antigone, Medea, Elektra, Klytaimnestra zijn radicale uitdagers van de patriarchale politieke en maatschappelijke orde: Zij gaan daar meestal aan ten onder, maar ook de orde herstelt zich niet zomaar van hen...

Tussen de Griekse tragedie en onze tijd liggen meer dan vijftienduizend jaar. Deze voorstelling verbergt die afstand niet. Integendeel zelfs, de encenering doet aan een bijzondere vorm van archeologie. Een oude laag wordt opgegraven en naast recentere lagen gelegd: de originele tekst van Aischylos wordt gecombineerd met twee moderne bewerkingen van Ted Hughes en Gustav Ernst. Archaïsche metaforische taal schuurt tegen poëtisch, brutaal en direct eigentijds taalgebruik. In die schok van de talen toont zich de kracht en de actualiteit van de tragedie vanuit een vrouwelijk perspectief. Er wordt plaatsgemaakt voor nieuwe stemmen, andere ervaringen, verdrongen emoties. In *Klytaimnestra* is daarenboven niet alleen gekozen voor een veelheid van teksten, maar ook voor een veelheid van talen en voor een groep acteurs met verschillende culturele achtergronden. De cast bestaat uit een groep van Belgische en Griekse acteurs en een Braziliaanse en Noorse performer. Die veelheid van talen en teksten en die veelstemmigheid is misschien al het begin van een antwoord op het geweld dat de tragedie zo aangrijpend blootlegt.

Erwin Jans

© Herman Sorgeloos

ROLVERDELING

Klytaimnestra, koningin van Argos, dochter van Leda: Maria Skoula, Synne Elve Enoksen, Sara Haeck en Eleni Moleski

Agamemnon, koning van Argos, zoon van Atreus en overwinnaar in Troje: Stijn Van Opstal

Kassandra, dochter van Priam, koning van Troje: Gustavo Gláuber

Iphigenia, dochter van Klytaimnestra en Agamemnon: Adriana Bakker

Wachter, burger van Argos: Antonis Antonopoulos

Heraut, Grieks soldaat van Troje: Synne Elve Enoksen

Koor, ouderen van Argos: Antonis Antonopoulos, Synne Elve Enoksen, Sara Haeck, Eleni Moleski en Gustavo Gláuber

Toneelhuis werkt met subsidies van de stad Antwerpen en de Vlaamse overheid.
Grafische identiteit: Bureau BoschBerg

TON&ELH&IS.BE